

*§1.10 ЗАПОБИГАННЯ КІБЕРБУЛІНГУ У
ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ ЯК УМОВА
САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКЛАДІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ (Гордієнко К.О. Національний авіаційний
університет)*

Вступ. Розвиток соціальних комунікацій, які задовольняють різні потреби людини та супроводжують її протягом усього життя – потреба у безпеці, у приналежності до групи, визнанні, самореалізації та самоактуалізації буде завжди актуальною проблемою. Інтернет-комунікацію можна вважати одним із способів задоволення цих потреб.

Соціальні мережі містять структуровану інформаційну базу даних про мільйони необхідних і непотрібних речей в залежності від потреб користувачів: від бажання до самореалізації та самоактуалізації у різних сферах діяльності до задоволення фізіологічних, пізнавальних, соціальних потреб, тощо. Чим більше людей спілкуються у віртуальній реальності, тим більше з'являється електронної інформації про особисте життя, інтереси, думки, роботу, навчання, тощо, яка може бути використана сторонніми особами проти її власника у різних формах кібербулінгу (переслідування, шантаж, приниження, зведення наклепів, анонімні погрози та ін.).

Однією з причин зростання інтересу до проблеми кібербулінгу як насильницького акту у віртуальному просторі є його зв'язок з академічною успішністю. Через те, що студенти проводять більшість власного часу в освітній установі очно, або дистанційно користуються освітніми платформами закладів вищої освіти, особливо в період ізоляції, безперечно, що це має значний вплив на розвиток здобувача, його успішність, а головне на становлення як спеціаліста, професійну самоактуалізацію.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування впливу кібербулінгу у віртуальному просторі на самореалізацію

здобувачів у межах закладу вищої освіти. Завдання дослідження: 1) визначити критерії соціально-психологічної адаптованості та можливі показники дезадаптованості студентської молоді до вищого навчального закладу; 2) обґрунтувати наукові підходи до розуміння суті самореалізації та самоактуалізації особистості загалом й у навчально-професійній діяльності; 3) розглянути професійну самоактуалізацію, її компоненти та показники; 4) аргументувати вплив кібербулінгу на показник поведінкового компоненту професійну самоактуалізацію здобувачів в межах закладу вищої освіти (академічна успішність); 4) проаналізувати психокорекційні програми зниження провів кібербулінгу через роботу із покращення академічної успішності студентів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки студенти проводять більшу частину свого часу в освітній установі, або використовуючи освітні платформи навчального закладу, відповідно до дистанційної форми навчання у період карантину, не можна заперечувати, що це істотно впливає на соціальний, інтелектуальний та поведінковий розвиток здобувача, його соціально-психологічну адаптацію, а, відповідно, і на самореалізацію як майбутнього професіонала [5; 6; 17].

В оновленому Законі «Про освіту» (2017) сприяння навчанню впродовж життя входить в перелік головних засад державної політики і принципів освітньої діяльності. Проголошується націленість освіти на «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей» (Про освіту, ст. 6), що цілком відповідає європейським тенденціям.

Окрім вищезазначеного, критеріями соціально-психологічної адаптованості здобувачів до закладу вищої

освіти можна визначити об'єктивні результати навчальної діяльності (успішність), ступінь інтеграції особистості в навчальний колектив (соціальний статус студента, громадська активність), ступінь реалізації внутрішньо-особистісного потенціалу (самореалізація / самоактуалізація), емоційне самопочуття (рівень психоемоційного напруження, тривожність, наявність/відсутність невротичних реакцій) [13]. Тобто, успішність адаптації особи пов'язана з особистісним зростанням, її самоактуалізацією, що розглядається нами як вужче поняття, що відображає передумову самореалізації як процесу [11].

Самоактуалізація розглядається у ідеях екзистенційно-гуманістичного підходу і психосинтезу як прагнення людини до повного розпізнавання і розвитку своїх особистісних здібностей та їх реалізації (Д.Леонт'єв, А.Маслов, Г.Алпорт та ін.). Синонімами самоактуалізації вважаються такі особистісні прояви, як самовіддача, самовираження, самоствердження та саморозкриття, що особливо виявляються у такій важливій сфері життя, як професійна [4; 11].

Вивчаючи співвідношення й взаємодію самоактуалізації та самореалізації, О. Григор'єва й Ю. Поваренков виявили, що зазначені феномени взаємопов'язані, але не взаємозамінні, орієнтовані на вирішення різних завдань професійного становлення особистості. Самореалізація виражає здатність особистості оптимально використовувати та активно перетворювати свої ресурсні можливості у реальній діяльності, наголошуючи на зовнішніх та об'єктивних показниках ефективності даного процесу. Натомість, самоактуалізація є внутрішньою активністю особистості, що спрямована на виявлення та вивчення власних ресурсних можливостей. Відповідно, професійна самоактуалізація створює готовність суб'єкта

праці до самореалізації у межах конкретної професійної діяльності.

Дослідженням професійної самоактуалізації присвячені роботи таких вчених, як R. Assagioli, J. Bugental, Л. Вязнікова, Г. Звенигородська, А. Maslow, R. May, С. Rogers, V. Frankl та ін., що визначається як пошук себе в професії, «професійного-Я», власних професійних ролей, професійного іміджу, індивідуального стилю професійної діяльності, визначення та втілення у життя професійних перспектив, постановка професійних цілей, намагання розкрити та реалізувати свої потенції за обраною професією [4; 12].

Юнацький вік загалом є періодом для розвитку самоактуалізації у різних сферах життєдіяльності, а також періодом відповідального прийняття рішень, що визначає все подальше життя людства: вибір кар'єри, супутника життя, місця в житті, сенсів, розвиток світогляду, тощо. Зауважимо, що у студентські роки (15-25 років) відбувається формування творчої особистості, особливих здібностей та інтелекту майбутнього фахівця, тобто студент здобуває професійну ідентичність та професійне-Я. У навчанні та професійній діяльності головним завданням є зростання та самовдосконалення для досягнення подальшого професійного та особистісного розвитку. Навчально-професійна діяльність передусє етапу самостійної професійної діяльності, тому самоактуалізація в процесі навчання у ЗВО є запорукою успіху подальшої професійної діяльності [4; 12].

Визначення суті самоактуалізації продемонструвало, що структуру цього психічного явища складають когнітивний, мотиваційний та поведінковий компоненти (А. Реан, О. Большакова, С. Чимбєєва, Н. Бадмаєва та ін.). Під поведінковим компонентом професійної самоактуалізації здобувачів вищої освіти ми розуміємо успішність у навчанні [4].

Натомість, в основному показником дезадаптації здобувача вищої освіти дослідники розглядають тривожність, що перешкоджає нормальній адаптації, розвитку і продуктивності діяльності [10]. Однак, ми звертаємо увагу та відзначаємо, що одним із основних показників неадаптивності студента є девіантна поведінка (від англ. «deviation» – відхилення), яку визначають як систему вчинків або окремі вчинки, що суперечать прийнятним у суспільстві нормам (правовим, етичним, естетичним, тощо) і проявляються у вигляді незбалансованості психічних процесів, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді ухилення від морального та естетичного контролю за власною поведінкою [7]. Відповідно, формою девіантної поведінки є кібербулінг, особливістю якого є анонімність агресора і більше охоплення можливих жертв завдяки віртуальному простору [2; 3; 15].

Кожен із учасників ситуації насилля відчуває її вплив на собі. Студенти коледжу/університету, які повідомляють про кібербулінг, частіше відчувають депресію, тривогу, фобію або параною порівняно з однолітками (M. Arıcak, A. Schenk, W. Fremouw), психосоматичні розлади, стикаються із наслідками у вигляді злості, смутку, болі, збентеження, занепокоєння, страху, самозвинувачення (Z. Zhou, H. Tang, Y. Tian, H. Wei, F. Zhang, C. Morrison), труднощі в міжособистісних стосунках (C. Faucher, M. Jackson, W. Cassidy, C. Kokkinos, N. Antoniadou, A. Markos), проявляють суїцидальні думки та акти планування, віктимізацію пов'язану з негативними стратегіями подолання, такими як вживання алкоголю, як серед юнаків (A. Schenk, W. Fremouw), так і серед дівчат (D. Bennett, E. Guran, M. Ramos, G. Margolin), психологічну пригніченість на базі соціальної та педагогічної (B. Spears, P. Slee, L. Owens, B. Johnson), демонструють нижчий рівень

академічної успішності та зниження концентрації уваги [1; 16].

У білоруському дослідженні було зроблено спробу узагальнити та проаналізувати думку студентів про булінг та його форми (кібербулінг) у закладах вищої освіти. У процесі дослідження використовувався метод есе. Студентам пропонувалося висловити письмово свою думку про булінг у ЗВО. Усі респонденти відзначили, що у вищій освіті превалює кібербулінг, а також його негативний вплив на успішність, оскільки жертва цькування починає уникати насилля найпростішим способом – не відвідуючи занять, ізоляцією від початкової групи та педагогічного колективу, що часто призводить до відрахування, або сама людина забирає документи із закладу [7]. Натомість, J. Patchin та S. Hinduja зазначають, що студенти, залучені до кібербулінгу в ролі кривдників, частіше відчувають соціальні труднощі, більш схильні до стресів і депресій, порівняно з тими, хто в ньому не бере участі, адже найчастіше вони є жертвами традиційного булінгу та демонструють ненормативну, делінквентну (протиправну), агресивну й адиктивну (залежність від психоактивних речовин) поведінку, неуспішність у навчанні та знижену професійну самоактуалізацію загалом [1].

Тобто, кібербулінг впливає на навчальну діяльність і спричиняє зниження успішності; небажання відвідувати навчальний заклад, прогули; нестабільні оцінки; низьку навчальну активність, що є показниками зниження поведінкового компоненту професійної самоактуалізації студента у закладі освіти.

У дослідженні 1438 студентів у Китаї виявлено відмінності в академічній успішності між тими, хто був залучений до кібербулінгу та тими, хто не був учасником вказаного насильницького акту. Відповідно, було виявлено значні гендерні відмінності, що свідчать про те, що юнаки з

більшою ймовірністю, ніж дівчата будуть залучені до кіберзалякування на позиціях як злочинців, так і жертв, а студенти з нижчою академічною успішністю з більшою ймовірністю були злочинцями в Інтернеті, ніж здобувачі з кращою успішністю [20].

Незважаючи на те, що наведені дослідження вказують на взаємозв'язок між кібербулінгом і проблемною поведінкою (як предиктор або наслідки), існують дані, що вказують на те, що кіберагресором може бути «типовий» студент, який не пред'являє поведінкових відхилень або порушень, який не вийшов з маргіналізованої групи, без проблем із успішністю [1].

Виходячи із вищезазначеного, академічна успішність як показник професійної самоактуалізації у навчальному закладі може бути маркером прояву девіантної поведінки у Інтернет-просторі у формі кібербулінгу [2; 3; 8].

З іншого боку, особистісні характеристики та академічні компетенції здобувачів можуть також впливати на поведінку, що відображається у їх діяльності на віртуальних платформах. Хоча ці думки виходять за рамки поточного теоретичного дослідження, однак розуміння зв'язків між кібер-залякуванням і кібервіктимізацією та між метакогнітивною обізнаністю й усвідомленням безпеки цифрових даних роблять зрозумілишими освітні проекти, які будуть створені для запобігання цих двох вимірів. Крім того, наявність у закладах вищої освіти корпоративних акаунтів сприяє зниженню проявів кібербулінгу, адже кожен учасник є ідентифікованим, а спілкування між адміністрацією, викладачами та студентами безпечним, тобто без загрози втручання зовнішніх користувачів. Ці запобіжні заходи необхідно вивчати на більш різноманітних культурах та вибірках, які мають несхожий академічний рівень і стосунки із батьками [2; 3; 14; 19].

Університети могли б спиратися на успішні елементи

шкільних програм запобігання булінгу і кібербулінгу відповідно. Однак, вказані програми мають бути адаптованими до вікової групи (юнацтво) та системи навчання, орієнтуючись на фактор успішності цієї вибірки саме серед студентської молоді [16]. Наприклад, програма SWPBIS («Загальношкільні позитивні поведінкові втручання та підтримка»), запропонована в США в 1998 році, основною метою бачила забезпечення просоціальної поведінки та підвищення успішності учнів у школах [18]. Ця система покращує якість життя дітей та підлітків, роблячи їх поведінку в конфлікті більш адекватною та соціально прийнятною, а її ефективність підтверджена результатами на базі 7000 шкіл. Або американська багатопрофільна програма Positive Action (РА, Позитивна дія), що працює з багатьма видами девіантної поведінки, та у фокусі уваги якої лежить робота із успішністю, тривогою, протидією булінгу, депресією, вживання психоактивних речовин, розвитком просоціальної поведінки в середовищі однолітків, проблемами шкільної відвідуваності, тощо [9]. Однак, на відміну від шкільного кібербулінгу, проблема кібербулінгу серед здобувачів у вищому навчальному закладі підвищується через відсутність психологічної допомоги студентам та недостатність технік «зворотного зв'язку» між суб'єктами педагогічного процесу [6].

Отже, заклади вищої освіти мають можливість спиратися на елементи шкільних програм запобігання булінгу, та використовувати вже існуючі психокорекційні програми зниження провів кібербулінгу через роботу із академічною успішністю студентів.

Висновки. Таким чином, полярними проявами соціально-психологічної адаптованості/дезадаптованості у межах вищого навчального закладу та віртуальної дистанційної освіти є взаємопов'язані між собою феномени, такі як показник поведінкового компоненту професійної

самоактуалізації (академічна успішність) та девіантна поведінка у Інтернет-просторі (кібербулінг). Отже, теоретичний аналіз літературних джерел демонструє важливість запобігання кібербулінгу у віртуальному просторі, що створить умови та розширить перспективи для самореалізації студентської молоді у закладі вищої освіти. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в емпіричному вивченні соціально-психологічних чинників протидії проявам кібербулінгу та у застосуванні психокорекційних програм зниження провів кібербулінгу через роботу із академічною успішністю студентів.

Список використаних джерел:

1. Аверкиева Е.В. Психологические особенности влияния кибербуллинга на молодежь. *Психология образования: современный вектор развития* : монография / под ред. И. А. Ершова, С.Б. Малых, Т.Н. Тихомирова. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 2020. С. 454-467.

2. Гордієнко К.О. Обґрунтування поширеності проявів кібербулінгу серед студентської молоді. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2021. Вип.15 (60). С. 25-34. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2021.15(60).03

3. Гордієнко К.О. Потребнісна спрямованість студентів у кіберпросторі як чинник віктимної поведінки. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 2021. № 3(3). С. 231-240. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3\(3\)-231-240](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3(3)-231-240)

4. Гордієнко К.О. Самоактуалізація студентів та ефективність їхньої соціально-психологічної адаптації. *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та*

професій в умовах мережевого суспільства: монографія колективна / за ред. Л.В. Помиткіної, О.П. Хохліної. Київ : ТОВ «Альфа-ПК», 2019. С. 192-204. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/49187>

5. Иванова А.К. Буллинг и кибербуллинг как явление образовательной среды: примеры современных исследований проблемы. *Интернет-журнал «Мир науки»*. 2018. Т.6, № 5. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/32PSMN518.pdf>

6. Кнышова Л.П., Артюхина А.И., Чумаков В.И. Кибербуллинг как социально-педагогическая проблема. *Образовательный вестник "сознание"*. 2020. Т. 22., № 4. С.5-9. DOI: <http://dx.doi.org/10.26787/nydha-2686-6846-2020-22-4-5-9>

7. Ксенда О.Г. Содержание буллинга в высшем образовании в представлении студентов. *Современные проблемы прикладной юридической психологии*: материалы I международной интернет-конференции / под ред. И.А. Фурманова, г. Минск, 23 ноября 2017 г. Минск : БГУ, 2017. С. 66-71.

8. Мозгова Г.П., Помиткіна Л.В. Кібербулінг як девіантна форма поведінки особистості в інтернет-просторі. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*, 2021. № 3(3). С. 269-278. DOI: 10.52058/2786-4952 -2021-3(3)-269-278

9. Молчанова Д.В., Новикова М.А. Противодействие школьному буллингу: анализ международного опыта. *Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики»*. Сер. Современная аналитика образования. 2020. № 1 (31). 72 с.

10. Прихожан А.М. Психология тревожности. Дошкольный и школьный возраст. СПб. : Питер, 2007. 192 с.

11. Психологія особистості: Словник-довідник / за ред. П. Горностаєва, Т. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.

12. Самаль Е.В. Общая и профессиональная самоактуализация личности студента в процессе обучения в вузе. Москва : РИВШ, 2010. 168 с

13. Чайка В.Г. Особенности социально-психологической адаптации студентов к обучению в вузе. *Инновации в образовании*. 2002. №2. С. 35-41.

14. Ballard, M. E., & Welch, K. M. (2017). Virtual warfare: cyberbullying and cyber victimization in MMOG play. *Games and Culture*, 12 (5), 466-491.

15. Kowalski, R.M., Giumetti, G.W., Schroeder, A.N., & Lattanner, M.R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073-1137. DOI: 10.1037/a0035618

16. Mishna, F., Regehr, C., Lacombe-Duncan, A., Daciuk, J., Fearing, G., & Van Wert, M. (2018). Social media, cyber-aggression and student mental health on a university campus. *J Ment Health*, 27(3), 222-229. DOI: 10.1080/09638237.2018.1437607

17. Pomytkin, E.O., Pomytkina, L.V., & Ivanova, O.V. (2020). Electronic Resources for Studying the Emotional States of New Ukrainian School Teachers during the COVID-19 Pandemic. *Information Technologies and Learning Tools*, 80(6), 267-280. <https://doi.org/10.33407/itlt.v80i6.4179>

18. Vuran, S. (2016). Schoolwide Studies in the “Journal of Positive Behavior Interventions”. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 16 (5), 1693–1710.

19. Yildiz-Durak, H., & Saritepeci, M. (2020). Examination of the Relationship between Cyberbullying and Cyber Victimization. *J Child Fam Stud*, 29, 2905-2915. DOI: 10.1007/s10826-020-01768-4

20. Zhou, Z., Tang, H., Tian, Y., Wei, H., Zhang, F., & Morrison, C.M. (2013). Cyberbullying and its risk factors among Chinese high school students. *School Psychology International*, 34, 630–647. DOI: 10.1177/0143034313479692

